

A MAGYAR BÉKECÉLOK ALAKULÁSA AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN. ADALÉKOK AZ 1918–1920 KÖZÖTTI BÉKE-ELŐKÉSZÍTÉS TÖRTÉNETÉHEZ

SZARKA LÁSZLÓ

Az önálló magyar külpolitika születése 1918 végén

A Károlyi-kormányban az önálló magyar külügyminisztérium megszervezésére – az önálló magyar külügyi igazgatásról szóló 1918. évi V. számú néptörvény értelmében – maga a miniszterelnök kapott megbízást. A külpolitikai program kialakításának első szakaszában viszont Jászi Oszkár játszott döntő szerepet. A független Magyarország külügyi doktrínájának alapvetése abból indult ki, hogy mielőbb biztosítsa a győztes nagyhatalmak részéről Magyarország nemzetközi jogi elismerését. Azért volt erre szükség, mert Habsburg-monarchiából kivált új magyar állammal szemben a győzteseket semmilyen kötelezettség sem terhelte.

November elején, leszámítva egy-két közös hadseregbeli magyar tisztet, senki sem hitte, hogy a padovai fegyverszüneti egyezmény magyar szempontból megnyugtató megoldásnak tekinthető. Károlyiék részéről pedig egyenesen nagyfokú rövidlátásra vallott volna, ha a felbomlása végső állapotába jutott Monarchiával aláírt egyezményt Magyarország szempontjából előnyösnek értékeli pusztán azért, mert abban semmilyen említés sem történt a három nappal korábban, október 31-én függetlenségét kikiáltó Magyar Királyságról.¹

---

¹ A padovai magyar mítoszt *Nyékhegyi Ferenc*: A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés. A páduai fegyverszünet (Budapest, 1922.) c. könyve alapozta meg. A szerző – a résztvevőkre jellemző utólagos elfogultsággal – a vele megtörtént eseményeken keresztül értelmezte a Villa Guistiban aláírt fegyverszünet jelentőségét. Szerinte a Magyarországot meg sem említő egyezmény megfelelőbb jogalapot nyújthatott volna a történeti magyar állam integritásának megőrzéséhez, s a csehszlovák, román és jugoszláv területfoglaló katonai akciók törvénytelenységének, mint a belgrádi fegyverszüneti egyezmény. Ugyanakkor éppen a Nyékhegyi által közreadott iratokból is kitűnik, hogy a balkáni frontra vonatkozóan a győztes hatalmak fontosnak tartották kiegészítő fegyverszüneti egyezmény megkötését. Nyékhegyi elfogult érvelését a két világháború közti magyar történetírás – az összeomlás felelősségét a Károlyi-kormányra és a Tanácsköztársaságra hárítva – kritikátlanul elfogadta. L. pl. *Gratz Gusztáv*: A forradalmak kora. Magyarország története 1918–1920. Magyar Szemle Társaság, 1935. 45–50. Jóllehet Gratz tisztában volt az ország 1918. novemberi bel- és külpolitikai helyzetével, nem vette figyelembe, hogy Károlyiék nem pusztán a katonai helyzet tisztázása érdekében, hanem a magyar állam mielőbbi nemzetközi jogi elismerésének reményében vállalták a belgrádi tárgyalást. A belgrádi katonai konvencióról

Ebben a nemzetközi, katonai és belpolitikai szempontból egyaránt rendkívül súlyos helyzetben a magyar kormány reálsan igen csekély mozgásterrel rendelkezett. Megpróbálhatta például a győztes nagyhatalmak Magyarországgal szembeni kéréseivel ellenséges magatartását a szomszéd népekkel való meg egyezések révén, illetve a november 16-án kikiáltott Népköztársaság demokratikus és pacifista külpolitikájával mérsékelni. Ennek részeként a békekonferencia döntéséig olyan átmeneti megoldás, nemzetiségpolitikai provizórium kialakítására törekedett, amely a belgrádi fegyverszüneti egyezményhez hasonló, a ténylegesnél kedvezőbb kiindulási pontokat teremthetett volna a magyar békeszerződés területi feltételeinek kialakításában.² Arról persze csak fokozatosan szerzett tudomást a magyar kormány, hogy a győztes nagyhatalmak által támogatott, illetve a szomszéd nemzetek által követelt területekről mindentől függetlenül már korábban, a háború utolsó évében döntöttek, és hogy a belgrádi konvenciót a francia kormány november közepén érvénytelen dokumentummá nyilvánította.³

Ezzel párhuzamosan Jászi az 1918 tavaszán készített Dunai Egyesült Államok-tervezetének monolit Magyarország-elképzelését miniszteri ténykedése két és fél hónapja alatt radikálisan felülvizsgálta. A világháború alatt kialakított nemzetállami tervek realizálására koncentrált nagyhatalmi és szomszéd országi erőfeszítéseket első kézből megtapasztalva, arra a következtetésre jutott, hogy a békekonferencia összehívása előtt az ország széthullásának-felbomlásának utolsó nem fegyveres eszköze csakis a nemzeti autonómiák megteremtés lehet. Jászi tehát a békekonferencia döntéséig terjedő időszakban – hangsúlyozottan átmeneti megoldásként – a belső jog- és vagyonzbiztonság, a nemzetiségi háború kocká-

---

elemző szakmaisággal készült, eltérő szempontokat használó munkák közül l. pl. *Romsics Ignác*: A trianoni békeszerződés. Budapest 2001. (A továbbiakban: Romsics 2001.) 80–85.; *Salamon Konrád*: Nemzeti önpusztítás 1918–1920. Budapest, 2001. 64–68.

² *Jászi Oszkár*: A Károlyi-kormány külügyi politikája (Bécsi Magyar Újság, 1922. május 14.). In: Trianon. Szerk. Zeidler Miklós. Budapest, 2003. 360–362.

³ Pichon külügyminiszter november 29-i követutasításában Károlyiék a magyar integritást célzó politikával vádolja: „Magyarország, amelyre oly nagy rész hárul a háborús felelősségből, most, amikor látja a veszélyt, hogy az igazság szerint vállalnia kell a következményeket, mindent megtesz, hogy ez alól kivonja magát. A magyar államférfiak taktikája abból áll, hogy úgy tesznek, mintha minden érdekközösséget megtagadnának az előző kormányzattal, és minden ürtünyt fölhasználnak arra, hogy úgy állítsák be magukat, mint akik a szövetségesek jóindulatát élvezik. Példának okáért miután Franchet d’Esperey tábornok egyezményt kötött gróf Károlyi megbízottával, egyszerűen azért, hogy kiegészítse az általános fegyverszüneti megállapodást, amelynek egyetlen pontja sem vonatkozott a keleti frontra, gr. Károlyi az egyezményt a magyar kormánynyal megkötött külön fegyverszünetként igyekezett föltüntetni, amely szentesíti annak hatalmát a Habsburgok idején Magyarországhoz tartozó terület egésze fölött.” Két nappal később pedig Clemenceau külügyminisztere érvelését idézve utasítást adott ki a belgrádi magyar fegyverszüneti megállapodás érvénytelenítésére. „Franchet d’Esperey tábornok, aki felmérte a helyzetet, november 13-án fogadta gróf Károlyi küldötteit, akikkel fegyverszüneti egyezményt írt alá, egy állítólagos magyar állam nevében (amely nem képezte a Szövetségesek elismerésének tárgyát és nemzetközileg nem létezik).” Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről. I. köt. 1918–1919. Szerk. Ádám Magda – Ormos Mária. Budapest, 1999. 28–31.

zatának kiiktatása érdekében egyfajta megegyezéssel nemzetiségi provizórium kidolgozását tűzte ki célul.⁴

A nemzeti-nemzetiségi autonómiák létrehozásának, az ország belső „kantoni-zálásának” gondolata, mint a belső megoldás lehetősége, az aradi román tárgyalások előtti napokban vált általánosan elfogadott állásponttá a Károlyi-kormány tagjai és a magyar politikai elit körében. Fontos megemlíteni, hogy Bethlen és Teleki is ezt látta az utolsó lehetséges eszköznek. A szociáldemokrata miniszterek közül főként Kunfi Zsigmond szintén az ország nemzetiségek szerinti átalakítását szorgalmazta. Decemberben, a sikertelen szlovák tárgyalások, az egyre nagyobb területet elfoglaló román, délszláv és csehszlovák katonai akciók antant-támogatása jelezte, hogy a győztes nagyhatalmak ellenzik a Károlyi-kormánynak ezt az integritáspolitikáját. A Magyarországon belül javasolt regionális nemzetiségi autonómiák a világháborút lezáró események zaklatott körülményei közt a román, a szlovák, de még a ruszin vagy éppen az erdélyi szász mértékadó körök többsége számára sem jelentettek a független nemzeti kis államok létrehozásával, illetve az azokhoz való csatlakozással egyenértékű alternatívát.⁵

Az 1918. december 18-i minisztertanácsi ülésen Jászi előterjesztése és Kunfi Zsigmond felszólalása nyomán a tisztán etnikai Magyarország alapjaira való helyezkedés stratégiája, a magyar etnikai határokon való aktív honvédelem gondolata is megjelent.⁶ A magyar kormány az adott körülmények közt tisztában volt azzal, hogy csakis a békekonferencia határozathozataláig terjedő átmeneti állapotokra tűzhetett ki bármiféle kül- és nemzetiségpolitikai célokat. Károlyiék közel öt héten át abban reménykedtek – hogy a januárra tervezett előkészítő békeértekezlet után – a vesztes államok, köztük Magyarország is egyenrangú félként meghívást kap a békekonferencia tárgyalásaira. Velük együtt a magyar közvélemény többsége abban bízott, hogy Magyarország sorsáról, az országhatárok módosításáról kizárólag a nemzetközi békekonferencia dönthet jogszerűen,

---

⁴ A Károlyi-kormány nemzetiségi politikájáról l. *Szarka László*: A helvét modell alternatívája és kudarca 1918 őszén. *Adatok, szempontok a Károlyi-kormány nemzetiségi politikájának történetéhez*. *Kisebbségkutatás*, 2008/2. 233–247. A nemzetiségi tárgyalásokra l. *Uő*: *Iratok az 1918. novemberi aradi magyar–román tárgyalások történetéhez*. *Regio*, 1994/3. 140–166. Apponyi Albert angol nyelvű memorandum közreadásával kapcsolódott be a Károlyi-kormány által támogatott nemzetközi propagandaakcióba, ugyanakkor 1918. december 29-i levelében arra figyelmeztetette Károlyit, be kell látni, a pacifista magatartás az antant döntéshozóit jellemző „legridegebb imperializmus” ellenében céltévesztett eszköz. Károlyi Mihály levelezése I. köt. 1905–1920. Szerk. Litván György. Budapest, 1978. 357.

⁵ Jászi szerint ez a következőket jelentette: „Az átmeneti időben, amely az általános békekonferencia összeüléskéig terjed, meg akarjuk teremteni mindazokat az intézményeket és biztosítékokat, amelyek a magyarországi nemzetiségek békés együttélését biztosíthatják anélkül, hogy a jövődő határok tekintetében prejudikálnánk.” *Világ*, 1918. november 19.

⁶ MOL K 27. 1918. december 18.; *Schönwald Pál*: A magyarországi 1918–1919-es polgári-demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdése. Budapest, 1969. (A továbbiakban: Schönwald 1969.) 60.

ezért a konferenciára olyan magyar javaslatokat, álláspontokat kell előkészíteni, amelyeket a nagyhatalmak is támogatni fognak.⁷

Jászi Oszkár nemzetiségi miniszter már a legelső nemzetiségi tárgyalásokat követően kifejtette ezzel kapcsolatos véleményét: „A magyar ügyre nézve a legjobb, ha valóban a művelt népek tanácsa dönt ezek felett a kérdések felett, nem pedig múló paktumokkal igyekszünk rendet csinálni. Különben is ne felejtjük: a nemzetiségi probléma nem csupán magyarországi probléma, de általános európai probléma, s nekünk okunk van azt követelni, hogy ezt a kérdést valóban nemzetközileg szabályozzák...”⁸

A magyar béke-munkálatok kezdetei

Ezzel összefüggésben érdemes hangsúlyozni, hogy a Károlyi-kormány kérései közt éppen a nemzetiségi, illetve a szerveződőben lévő külügyi tárca indította el és próbálta koordinálni a magyar béke-előkészítő munkálatokat. Egy 1918. december 8-i körlevél tanúsága szerint ezeknek a munkálatoknak a legelején felvetették a magyar etnikai területre korlátozódó önvédelem gondolatát. „A magyar külügyminisztérium hivatása immár a tisztán magyar érdekek védelme. Ez a feladat annál súlyosabb, mert érdekeink védelménél az eddigi szempontokra kiterjedő anyagon felül még a körülöttünk keletkezett új államalakulatok igényeit is mérlegelés tárgyává kell tennünk, illetve ez igények, az ezek elhárítására vonatkozó anyagot is össze kell gyűjtenünk.”⁹

A nemzetiségi irányultságú statisztikai adatgyűjtés mellett a történeti, szociológiai érvrendszer kimunkálása a Jászi-féle nemzetiségi minisztériumban kezdődött el. Ugyancsak fontos szerepet játszott a béke-előkészítő munkálatokban a gazdasági és közlekedési egymásrataltság dokumentálása, ami némely Jászi-

---

⁷ A december 8-i minisztertanácsi ülésen jóváhagyták a Vix ezredes felvidék kiürítését szorgalmazó jegyzékére adott Berinkey Dénes igazságügy-miniszter által készített magyar viszontválaszt. Ez szintén kizárólag a békekonferencia döntését ismerte el a határkérdések rendezésének egyedüli jogforrásaként: „A cseh–szlovák államnak a szövetségese és a magyar állam által történt elismerése nem ad jogot annak feltételezésére, hogy a „Magyarország” név alatt ismert ezeréves államnak semmiképp nem kétséges határa mintegy automatikus módon máris megváltoztak és ezáltal megelőzése jött létre ama békekonferencia határozatának, amely egyedül lesz illetékes a határkérdések végleges megoldására...” MOL K 27. 1918. december 8.

⁸ Világ, 1918. november 3.

⁹ MOL K 40. 1919-XX-100. Az alakulófélben lévő önálló magyar külügyminisztériumnak ez a bizalmas körlevele a béke-előkészítés során megvizsgálandó kérdések közt javasolja annak tisztázását, „milyen hatással volna úgy a megmaradó, mint az elvált népek gazdasági életére, ha 1) Magyarország tótok lakta vidéke 2) Magyarország románok lakta vidéke 3) úgy a tót, mint a román lakta vidék nemcsak politikailag, hanem gazdaságilag is kiválik a magyar állam kötelékéből.”

nyilatkozatban, illetve minisztériumi állásfoglalásban a területi integritás alternatívájaként felmerült gazdasági integrációs elképzeléseknek is alappillére volt.¹⁰

A belgrádi fegyverszüneti egyezmény folyamatos megsértése, a Jászi-féle nemzetiségi provizórium-politika bukása után a Károlyi-kormány számára nem maradt más alternatíva, mint az aktív honvédelem megszervezése. A majdnem teljes külpolitikai, diplomáciai elszigeteltségben és katonai vészhelyzetben ezt a stratégiai fordulatot nem lehetett az egyik napról a másikra végrehajtani.¹¹ A győztes nagyhatalmakkal és közép-európai szövetségeseikkel – különösen a békekonferencia összehívása után – az ország teljes megszállásának kockáztatása árán lehetett szembeszegülni.

Jól jelzi a franciák és a szomszédok katonai nyomása miatt felerősödött kapkodást az a több helyre elküldött magyarázat, miszerint „a külpolitikai vonatkozásban ránk nézve igen súlyossá vált helyzet azt követelte, hogy a közrend fenntartása érdekében addig, amíg a nemzet jogainak védelmét a népek konferenciáján kifejtheti, ideiglenes megállapodás létesíttessék azokkal a hazai területeken élő nemzetekkel, amelyek idegen katonai segítségre támaszkodva, a népkormányának a rend helyreállítására tett intézkedéseit zavarják.”¹²

Ez a fajta átértelmezett provizórium-elképzelés már eleve feladta az integritás átmeneti megőrzésének, s vele együtt a politikai kezdeményezésnek a lehetőségét. Jól érzékelteti ezt, hogy egy december 18-i Jászi-interjú a szlovák kérdést már nem magyar belpolitikai kérdésként, hanem súlyos nemzetközi és katonai konfliktussal fenyegető diplomáciai problémaként értékelte.¹³

A békekonferencia összeültéig és határozathozataláig terjedő Jászi-féle provizórium-politika tehát eredetileg olyan ideiglenes belső megoldást kínált minden magyarországi nemzet és nemzeti kisebbség számára, amely egyrészt az egyes nemzetiségi régiók korábban hiányzó elhatárolásával, földrajzi-közigazgatási kijelölésével a megegyezéses béke koncepcióját erősíthette volna fel. Másrészt ténylegesen a békekonferencia döntésére kívánta bízni az államhatárokra vonatkozó döntéseket. Prágában és Bukarestben azonban a biztosnak hitt, de a békekonferencián esetleg elbizonytalanodó antant-ígéretnek mielőbbi megvalósítására törekedtek. Ezt egyedül a kész tények politikájával, katonai akciókkal tudták elérni. A békekonferencia munkáját befolyásolni kívánó Jászi-féle provizórium-stratégiának ez a fait accompli politika adta meg a kegyelemdőfést, hiszen a román, csehszlovák, délszláv katonai foglalásokkal szemben mit sem

---

¹⁰ Domokos László: Kis káté a Magyarországon élő nemzetek önrendelkezési jogáról. Budapest, 1919. 18–19.

¹¹ Ennek nehézségeiről l. pl. Schönwald 1969. 166–197.; Pollmann Ferenc: Trianon felé. A magyar hadsereg ügye a kiegyezéstől Trianonig. H.é.n. [2009]

¹² MOL K 40. 1918-VII-817.

¹³ Felső-Magyarország, 1918. december 18.

érték a tárgyalások, engedmények vagy akár Ruzska–Krajna, a németek és a szlovákok autonómiájáról elfogadott néptörvények.

Mindenesetre a magyar béke-előkészületek három tartósnak bizonyult elemét Jászi és munkatársai dolgozták ki a Nemzetiségi Minisztériumban. Kezdetből fogva szorgalmazták a plebiszcitum elvének követelését, alkalmazását. Először vetették fel a népszavazás alkalmazását az országon belüli nemzetiségi-területi konfliktusok belső, demokratikus megoldásának eszközeként. Így például Jászi minisztériuma is támogatta Gragger Róbert kezdeményezését a felvidéki megyék hovatarozását eldöntő belső népszavazásra vonatkozóan.¹⁴

Másrészt Erdély és a többi multietnikus magyarországi régió esetében az egyedül racionális megoldásként Jásziék dolgozták ki az érintett régiók „helvetizálásának”, nemzeti kantonokra, autonómiákra való felosztásának elvét. S ami nem kevésbé fontos, kezdetből fogva nagy súlyt helyeztek a kisebbségi jogok biztosítására. A magyar–román és magyar–szlovák tárgyalásokon pedig arra vonatkozóan is készült magyar javaslat, hogy a nemzeti kantonok területén maradó kisebbségek számára miként lehetne maximális kisebbségvédelmi jogosítványokat biztosítani.

Mindhárom alapelv erőteljesen megjelent az 1919 őszén Teleki Pál és Bethlen István által újrakezdett béke-előkészítő munkálatban. Olyannyira, hogy az Apponyi-féle magyar békedelegáció programjának éppen a népszavazások eszközének szorgalmazása lett a központi eleme. Erdély vonatkozásában sem tudott a főúri magyar politikusok vezetete magyar békedelegáció semmi más javaslatot szembeállítani a román területi követelésekkel, mint Erdély svájci minta alapján történő kantonizálását, illetve valamennyi kisebbségi sorsba kerülő magyarra vonatkozóan az átfogó kisebbségvédelmi intézkedések foganatosítását.¹⁵

A magyar békedelegáció jegyzékei

Amikor 1920. január 7-én az Apponyi Albert vezette magyar békedelegáció Párizsba érkezett, a békekonferencia közép-európai térségre vonatkozó politikai, területi döntéseit már meghozta. A békekonferencia irányító testületeinek munkája 1920. január 10-én, a versailles-i német békeszerződés életbelépésével meg-

---

¹⁴ A felvidéki népszámlálás kezdeményezéséről l. *Szarka László*: A szlovák–magyar szakítás 1918 őszén. Elhatárolódás és önrendelkezés. In: Emlékkönyv Zeman László 80. születésnapjára. Szerk. Fazekas József. Dunaszerdahely, 2008. 112–138. A Gragger-féle körmöcbányai kezdeményezést a Jászi-féle minisztérium kezdetben támogatta, de a tervezett milliányi aláírás helyett csak néhány tízezer aláírt ívet sikerült összegyűjteni. MOL K 40. 1918-VII-350.

¹⁵ Az erdélyi kantontervről l. *Jászi Oszkár*: Visszaemlékezésem a Román Nemzeti Komitéval folytatott aradi tárgyalásaimra. Különnyomat a Napkelet 1921. évi december elsejei számából. Cluj–Kolozsvár, 1921. 4–5. A tárgyalások menetét román források bevonásával elemzi: *Peter Haslinger*: Arad, November 1918. Oszkár Jászi und die Rumänen in Ungarn 1900–1918. Wien–Köln–Weimar, 1993. 122–140. Vö. *Szarka László*: Iratok az 1918. novemberi aradi magyar–román tárgyalások történetéhez. Regio, 1994/3. 140–166.

szűnt, helyüket a Nagykövetek Tanácsa és a Kormányfők Tanácsa vette át.¹⁶ Mindazonáltal a magyar békeszerződés tervezetének szövegén a békekonferencia különböző bizottságaiban folyamatosan dolgoztak. Jóllehet a Legfelső Tanács először 1919. július 30-án, majd augusztus 12-én a tervezet munkálatainak felgyorsítását, illetve haladéktalan befejezését sürgette, különböző politikai, technikai okok – különösen főleg a román katonai megszállás nyomán kialakult feszültségek – miatt a tervezet végleges változata 1919 végéig nem készült el.

1919. december 2-án a Tanács ülésén például azzal a kérdéssel foglalkoztak, milyen formában kerüljön be Fiume kérdése a magyar békeszerződésbe.¹⁷ A Legfelső Tanács működésének utolsó napjaiban, 1920. január 6-án a szerződés-tervezet előkészítésével megbízott Szerkesztőbizottságnak a békekonferencia titkárságához eljuttatott anyagával foglalkozott, amelyben „a Magyarországgal kötendő békeszerződéssel kapcsolatos, véglegesen még meg nem oldott kérdések listáját” tartalmazta.¹⁸

Mint fentebb már utaltunk rá, Magyarország nemzetközi jogi helyzete a világháború végén rendkívül összetett volt. Jóllehet a győztes nagyhatalmak kormányai béketerveikben számoltak a Habsburg-monarchia területéből kialakítandó magyar állammal, annak jellegét, területi kiterjedését illetően azonban erősen megoszlottak a vélemények. Az új magyar állam nemzetközi jogi státuszát pedig a békeszerződéssel kívánták biztosítani. Ebből a megfontolásból mind a Károlyi, mind pedig az összes 1919. évi magyar kormány első számú külpolitikai célja csak az lehetett, hogy a győztes nagyhatalmak de facto ismerjék el Magyarországot, és lehetőség szerint a békekonferencia döntéséig az 1914 előtti magyar állam létezésének folytonosságát, s mielőbb készüljön el a magyar békeszerződés, amely méltányos feltételekkel megteremti az új állam működésének, nemzetközi jogi elismerésének garanciáit.

Miután a békekonferencia megbízásából Budapesten tárgyalásokat folytató Sir G. R. Clerk missziója eredményesen végződött, a diplomata felterjesztése alapján a békekonferencia Legfelső Tanácsa 1919. december 1-i ülésén a ma-

---

¹⁶ A békekonferencia működéséről I. Romsics 2001.; *Margaret MacMillan*: 1919: Six Months That Changed the World. New York, 2002.; Magyarul *Uő*: Béketeremtők. Az 1919-es párizsi békekonferencia. Budapest, 2009. Tény, hogy a magyar békedelegáció előzetes jegyzékeit még a Legfelső Tanácsnak címezték, és csak a februári válasz jegyzékekben jelenik meg a Nagykövetek Tanácsa, s annak elnökeként Millerand. Magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly-Sur-Seinbe-ben. Budapest, 1921. (A továbbiakban: Magyar béketárgyalások 1921.) II. köt. 75.

¹⁷ Trianon felé. A győztes nagyhatalmak tárgyalásai Magyarországról. Paul Mantoux tolmácsstiszti feljegyzése. Szerk. Litván György. Budapest, 1998. (A továbbiakban: Litván 1998.) 83., 117., 238–239.

¹⁸ Az ekkor még nyitott négy kérdés közt szerepelt a románoknak átengedett területeken élő magyarok vagyoni jogi helyzet e, a katonai és hajózási klauzulák problémája, a pécsi bányák termelésének jótételei célokra való felhasználása, a csehszlovákiai bányákból Magyarországra rendelt szénszállításokkal kapcsolatos prágai tiltakozás. Uo. 240.

gyarországi helyzetet alkalmasnak találta arra, hogy felkérje a Huszár-kormányt, „küldje el képviselőit a lehető legrövidebb időn belül Neuillybe, a békefeltételek elfogadására”.¹⁹

A béke delegáció működésével kapcsolatos források, mindenekelőtt az előzetes jegyzékek és a békefeltételek átnyújtása után kidolgozott válaszjegyzékek alapján azt vizsgáljuk, milyen ellenérveket, alternatívákat, kiegészítő javaslatokat dolgozott ki a magyar külpolitika a kisebbségi magyarság megtartása, sorsának enyhítése, jogainak biztosítása érdekében? S mindezek alapján miben jelölhetjük meg a magyar béke delegációk, a magyar külpolitika sikertelenségének legfőbb okait?²⁰

Miben reménykedhetett a magyar küldöttség? Az 1919. júniusi Clemenceau-jegyzékben már rögzített új magyar határokat a román és csehszlovák intervenció katonailag is megerősítette. A térség tartós stabilitásának követelményére hivatkozva azonban Apponyiék azt remélték, képesek lesznek meggyőzni a nagyhatalmakat arról, hogy a szomszéd országok túlzó követeléseit ellentmondanak a stabilitás követelményének.

A küldöttség párizsi működésében Apponyi szerepe, mandátuma volt az irányadó. Közvetlenül hozzátartoztak a Népszövetség, a népszavazás, kisebbségi jogok és a Magyarországot ért nemzetközi jogsérelmek kérdései. Teleki Pál, Bethlen István és Csáky Imre felügyelte a területi és az azzal összefüggő nemzetiségi kérdéseket. A négy politikus együttműködése az előkészületektől kezdve meghatározó jelentőségű volt. A katonai és hadifogoly-kérdéssel, a jóvátételi ügyekkel, pénzügyi, gazdasági kérdésekkel szintén élvonalbeli, de mégiscsak alacsonyabb beosztású diplomaták, szakpolitikusok (Láng Boldizsár, Ottrubay Károly, Kirchner Sándor, Kállay Tibor, Popovics Sándor, Walko Lajos és Hege-dűs Lóránt, báró Lers és Scitovszky Tibor) foglalkoztak.²¹

A magyar küldöttség összetétele, mandátuma, javaslatai egyrészt híven tükrözték a békeszerződés kérdésének tulajdonított rendkívüli politikai jelentőséget, másrészt viszont a küldöttség tagjai – az osztrák, német és bolgár szerződéseket és Magyarország tényleges lehetőségeit ismerve – aligha táplálhattak túlságosan vérmes reményeket a kialakult helyzet megváltoztathatósága felől. A küldöttség tagjai gondosan áttanulmányozták a német és különösen az osztrák békeszerződés előkészítését, azok okmányait. Mindennek ismeretében tudhatták, hogy nem számíthatnak méltányos eljárásra, az előzetesen kidolgozott békefeltételeken aligha fognak radikális változtatásokat végrehajtani a magyar békejegyzékek

---

¹⁹ Uo. 230.

²⁰ A magyar béke-előkészületek kisebbségpolitikai vonatkozásairól részletesebben l. *Szarka László*: Védtelen védhatalom. A magyar kisebbségek Magyarország 1919–1920. évi békepolitikájában. Kisebbségkutatás, 2000/2.

²¹ *Zeidler Miklós*: Egy jelentés a magyar béke delegáció működéséről. Forrásközlés.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/egy_jelentes_a_magyar_bekedelegacio_mukodeserol_forraskozles/ (Letöltve: 2010.11.22.) (A továbbiakban: Zeidler 2010.)

érveinek engedve. Ennek ellenére a magyar delegáció álláspontját legpregnánssabban kifejező úgynevezett bemutató jegyzék érvrendszerének középpontjába mégis a történeti magyar állam integritásának fenntartását alátámasztó argumentációt tették.²²

A húsz előzetes jegyzék és ezek hatalmas mellékletanyaga alapvetően tehát történeti, földrajzi, etnográfiai, illetve alkotmányjogi és nemzetiségpolitikai érvekkel elvben azt próbálta elérni, hogy a magyar békefeltételek esetében a békekonferencia térjen el addigi szokásos eljárási rendjétől, vizsgálja felül a békefeltételek területi, gazdasági és politikai rendelkezéseit és a szomszédok által követelt területek hovatartozásának eldöntésére rendelje el népszavazások megtartását.²³

A magyar delegáció bemutatkozó jegyzéke megpróbálta érzékeltetni azt az alapvető ellentmondást, amely a békekonferencia területi döntéseiben kezdettől fogva megmutatkozott: „A most kötendő világbéke két gondolon épült fel: az önrendelkezés jogának és a nemzetiségi összetartozás érvényre juttatásának gondolatán. Kétségtelen, hogy az egyik a másik nélkül alkalmazva csak a legégbekiáltóbb igazságtalanságokra vezethet”.²⁴ Ennek a két alapelvnek a szétválaszthatatlanságára hivatkozva Apponyi a nemzetiségi elvet nem tekintette olyan tényezőnek, amelyre tartós állami alakulatokat lehet építeni.

Az önrendelkezés lehetőségét kizáró nemzetiségi felosztás ellen a magyar békelegáció több érvet próbált felsorakoztatni: a soknemzetiségű ország történeti tradícióitól, a gazdasági egységben rejlő előnyökön, a magyarországi nemzetiségek részére kilátásba helyezett autonómiákon keresztül egészen a magyarság akkoriban kétségkívül meglévő, de érvként fölöttébb kétes értékűnek bizonyuló kultúrfölényig, illetve az új rendezés súlyos következményéig bezárólag.

---

²² A Legfelső Tanácshoz 1920. január 14-én benyújtott bemutatkozó jegyzék részletes történeti érveléssel igyekezett feltárni az Ausztria és Magyarország közti különbségeket, az oszmán hódítással szembeni európai védelmi háborúkban hozott áldozatokat, a 17–19. századi magyar függetlenségi küzdelmek értelmét, az 1867. évi kiegyezés „papiroson helyreállított” függetlenségének tényleges tartalmát, azon belül a közös kül- és hadügyi politikában fennmaradt osztrák túlsúly következményeit, a világháborús felelősség kérdését stb. A történeti érvelést Teleki természet- és társadalom-földrajzi érvelése egészítette ki a Kárpát-medence természetes egységéről, a felosztás súlyos gazdasági, kereskedelmi, vízügyi stb. következményeiről, valamint a nemzetiségi elv szerinti felosztás lehetetlenségéről. Gróf Apponyi Albert, a magyar békelegáció vezetőjének bemutatkozó jegyzéke Clemenceau-nak, a Legfelső Tanács elnökének. In: Trianon. A magyar békeküldöttség tevékenysége 1920-ban. Szerk. Ádám Magda – Cholnoky Győző – Pomogáts Béla. Budapest, 2000. (A továbbiakban: Ádám – Cholnoky – Pomogáts 2000.) 49–69.

²³ A magyar békejegyzékek érvrendszeréről, s azon belül a plebiszcitum elvére vonatkozó elképzelésekről l. *Galántai József*: A trianoni békekötés 1920. A párizsi meghívástól a ratifikálásig. Budapest, 1990. 91–90. Vö. *Szarka László*: A magyar békejegyzékek érvrendszere és a trianoni békeszerződés. In: *Uő*: Duna-táji dilemmák. Nemzeti kisebbségek – kisebbségi politika a 20. századi Kelet-Közép-Európában. Budapest, 1998. 126–147.

²⁴ Ádám – Cholnoky – Pomogáts 2000. 55.

„A magyarság, amely teljesen idegen népek között Európa szívében egységesen, egy állam keretén belül élt bejövele óta – olvashatjuk az 1920. január 14-én átnyújtott bemutatkozó jegyzékben – most azért, mert Európát saját testével fedezte, és azért mert vendégszeretően kaput nyitott minden bevándorlónak, a töröktől üldözött szerbeknek, a fanariótáktól elnyomott románoknak, elveszítse most saját véreinek 37,5 százalékát, 3 733 000 magyar lelket? A magyar nép ebbe soha sem fog belenyugodhatni, soha sem fog belenyugodhatni azért sem, mert meg van győződve, hogy a vele vegyesen élő népek, ha megkérdézik őket, együtt akarnak-e vele maradni, egy gazdasági, egy államegységben, csak autonómiákat kívánnak.”²⁵

A húsz darab magyar előzetes békejegyzékben több helyen is megfogalmazták a Kárpát-medence vitatott területein élő magyar és nem magyar népesség jogát a népszavazásra. A népszavazás elvének alkalmazás már önmagában is kérdéssé teszi a magyar békedelegáció érvrendszerének olyan egyoldalú interpretációját, amely azt, mint a régi integritás mellett végletesen elkötelezett anakronisztikus és minden taktikai elemet nélkülöző rövidlátó argumentációt értékelte. Kivált, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a magyar békejegyzékek igen nagy súlyt fektettek a kisebbségi jogok kidolgozására.

Nem könnyű feladat, mégis megkerülhetetlen a történeti magyar állam integritásának fenntartását szorgalmazó érvrendszernek a megfelelő értelmezése. Láttuk, hogy a Károlyi-kormány esetében is milyen komoly belső ellentmondásokhoz vezetett, hogy a békekonferencia döntéséig a magyar kormány kötelességszerűen megpróbált ragaszkodni az integritás elvéhez, miközben folyamatosan szembesült a nagyhatalmak által de facto, majd de iure elismert szomszéd államok területi követeléseivel és katonai foglalásaival.

Az Apponyi-küldöttség, ha lehet, ebben a tekintetben még nehezebb helyzetben volt, hiszen a siker legkisebb esélye nélkül úgy kellett képviselnie a magyar állam egységéhez való ragaszkodást, hogy közben tisztában volt azzal, hogy a békejegyzékekben az 1918 novembere óta ténylegesen kialakult közép-európai nemzeti kisállamok rendszerében kellene Magyarország számára minél kedvező pozíciókat biztosítani. Jellemző például a terjedelmes bemutatkozó jegyzék és hatalmas mellékletanyagának argumentációjára, hogy annak mindössze két-három bekezdése foglalkozik ez utóbbi tényleges és valóságos alternatívával. Az integritás elvének részleges fenntartása mellett az időközben a szomszéd államokba betagozó szlovákok, ruszinok, románok, szerbek, horvátok, szászok esetében a bemutatkozó jegyzék az önrendelkezés elvének megsértésére utalva az autonómiák rendszerének bevezetését ígérte.

A magyarországi nemzetiségek 1918 végi kiválása az államkeretektől kétségkívül radikálisan új helyzetet teremtett és a fentebb idézett magyar érv legfeljebb a ruszinok, svábok, szászok, szlovákok egy részére vonatkozóan bírhatott

---

²⁵ Uo. 59.

némi relevanciával. Ez az érv is jól mutatja azonban, hogy a bemutatkozó jegyzék összegző részében új elemek is megjelennek, amelyek – az egész jegyzék integritás-argumentációjának részben ellentmondva – jelezték a magyar békepolitika reális törekvéseit is. „Amikor ezt az egységet (ti. a történeti magyar állam integritását – Sz. L.) hangsúlyozza, a magyar Békeküldöttség nem óhajtja és nem kéri a háború előtti status quo fenntartását! Távolról sem. Az osztrákok négyszáz éves uralma és leigázó kísérletei után Magyarország végre visszanyerte függetlenségét és cselekvési szabadságát.”²⁶

A magyar nemzeti fejlődésnek ebben az új független államiság keretei közt megvalósuló szakaszában a jegyzék szerint a „legmesszebb menő jogok” biztosításával megteremthető a soknemzetiségű Magyar Királyságon belüli együttélés új kerete. A jegyzékben megfogalmazott javaslat ennek az új keretnek a kialakításához kér támogatást: „Kérjük tehát a Legfelső Tanácsot, adjon mindenekelőtt a magyar népnek és a magyar földön élő nemzetiségeknek alkalmat arra, hogy megbeszélés és kölcsönös megegyezés útján maguk szabják meg jövőendő életüknek viszonyuknak kereteit.”²⁷

Az előzetes magyar jegyzékek benyújtása az előzetes várakozásoknak megfelelően nem hozott áttörést. Sőt minden másfajta értékelés, értelmezés ellenére az Apponyi-beszéd és az abban a jegyzéknél jóval hangsúlyosabban megjelenő plebiszcitum-elv sem váltott ki pozitív fordulatot. Ezt tükrözték a január 15-én átnyújtott magyar békefeltételek, illetve a békekonferenciának a magyar delegáció bemutatkozó jegyzékével és nyolc előzetes békejegyzékével szembeni elutasító magatartása.

Az Apponyi-mítosz és a reális mozgástér

Az Apponyi-mítosz részeként időről-időre megjelenő beállítás, az ugyanis, hogy a küldöttség vezetőjének a Főtanács előtt elmondott január 16-i előadásával sikerült a magyar kérdéssel kapcsolatosan megfordítania konferencia hangulatát, sokkal inkább a korabeli magyar közvélemény csodavárásának és az utólagos bűnbak- és összeesküvés-elméleteknek a járulékos eleme, semmint adatolható és bizonyítható tényállítás.²⁸

Miután a magyar küldöttség január 14-én az úgynevezett bemutatkozó jegyzékkel együtt összesen nyolc másik előzetes jegyzéket is benyújtott a békekonferencia irodájának, a delegáció január 15-én átvette a békekonferencia által a delegáció érkezése előtti utolsó napokban véglegesített magyar békefeltételeket. A szöveg minden tekintetben az előzetes magyar aggodalmakat igazolta. A kö-

---

²⁶ Uo. 68.

²⁷ Uo. 69.

²⁸ A mítosz alapja a békedelegáció saját értelmezése. „Ezzel a beszéddel gróf Apponyi nemcsak személyes sikert ért el, hanem úgy formai, mint tartalmi tekintetben tökéletes érvei szemmel láthatólag mély hatást tettek a jelenlevőkre.” Zeilder 2010.

vetkező napon Apponyi – hasonlóan a német, osztrák és a bolgár delegációk vezetőihez – a Legfelső Tanács előtt szóban is kifejtette a magyar álláspontot a békefeltételekről.

A három nyelven elmondott Apponyi-beszéd megítéléséről egymástól eltérő történeti értékelések születtek. Beszéde elején az egy nappal korábban kézhez vett békefeltételeket lényeges módosítások nélkül Magyarország számára elfogadhatatlannak mondta. Azt hangsúlyozta, hogy amennyiben a békekonferencia csupán az aláírás és az elutasítás közti választás lehetőségét kínálja fel a magyar kormánynak, illetve a békeküldöttségnek, „úgy tulajdonképpen azt a kérdést kell feltennie magának: legyen-e öngyilkos azért, hogy ne haljon meg.” Ezt a kétségkívül frappáns formulát azután a békeszerződés aláírása előtt és után sokszor idézte a magyar sajtó.²⁹

A területi és népességbeli veszteségek súlyát, következményeit vizsgálva a magyar békeküldöttség vezetője rendkívül szerencsétlen módon a magyarok és nem magyarok közötti kulturális különbségeket emelte ki. Részben a kultúra, közigazgatás, oktatás terén évszázadokon át létező magyar túlsúlyt és hegemóniát kívánta ezzel igazolni, s azt hangsúlyozta, hogy a szomszéd nemzetek kulturális színvonala még nincs olyan szinten, hogy a magyarországi nemzetiségeknek hozzájuk való csatlakozása ne járna kockázatokkal.³⁰

Ezután a Tanács képviselői körében ellentmondásos hatást, az utódállamok sajtójában, politikai közvéleményében hatalmas felháborodást kiváltó érvelés után Apponyi a magyar békedelegáció fő kívánságát terjesztette a győztes nagyhatalmak vezető delegátusai elé: a méltányos béke megteremtésének egyetlen lehetséges eszközének alkalmazását, a népszavazások kiírását kérte a szomszéd országoknak ígért részekre vonatkozóan. Az elcsatolásra ítélt népesség érzelmei, szándékai felől Apponyi szerint nem érdemes megérzésekre, sejtésekre hagyatkozni. Helyette a tényleges szándék megállapításához rendelkezésre álló „egyszerű, de egyetlen eszközt”, a népszavazás alkalmazását követelte.³¹ Apponyi a plebiszcitum megkerülhetetlenségét bizonyító érvek közt egyebek közt azt is felhozta, hogy sem a magyar kormány, sem az országgyűlés nem fogadhatja el a

---

²⁹ Az Apponyi-beszéd két fennmaradt változatát l. Litván 1998. 243–252.; Ádám – Cholnoky – Pomogáts 2000. 224–231.

³⁰ „Uraim! Azt hiszem, hogy az emberiség nagy érdekei szempontjából nem lehet sem közömbös, sem megelégedettséggel szemlélni azt a körülményt, hogy a nemzeti hegemónia olyan fajokra száll át, amelyek ha a legjobb reménységgel kecsegtetnek is a jövőre nézve, de ma még a kultúra alacsony fokán állanak.” Uo. 227.

³¹ „Amikor ezt követeljük, hivatkozunk Wilson elnök úr által oly kiválóan szavakba öntött nagy eszmére, amely szerint az emberek egyetlen kapcsolata, az államok lakosságának egyetlen része sem helyezhető akarata, megkérdézése nélkül, mint valami marhanyáj, egy idegen állam fennhatósága alá. Ennek a nagy eszmének a nevében, amely különben az egészséges emberi felfogásnak egy axiómája, követeljük a népszavazást hazánk azon részeire vonatkozóan, amelyeket tőlünk most elszakítani akarnak. Kijelentem, hogy előre alávétjük magunkat a népszavazás eredményének, bármi legyen is az.” Uo.

békeszerződést a leginkább érintett, a békekonferencia döntése alapján kisebbségi helyzetbe kerülő magyarok nevében. Ezt követően a szomszéd országok által katonai erővel elfoglalt magyarországi területekre a békekonferencia által kiküldendő bizottságok létrehozását javasolta, amelyek nagyban elősegíthetnék a konferencia döntéshozóinak tisztánlátását. (Ilyen rendelkezést egyébként a német fegyverszüneti egyezmény tartalmazott: a nemzetközi megfigyelő bizottság intézményét, a páduai, illetve a belgrádi konvenció azonban nem tett róla említést.)

A történelmi Magyarország történeti és gazdasági egységét, Európa érdekében hozott áldozatait ecsetelve Apponyi azt hangsúlyozta, hogy a kelet-közép-európai térségben a kisállami rendszer eleve lehetetlenné teszi a gazdasági rekonstrukciót és a tartós prosperitást. Elismerve a győztesek jogát, s számolva a vereség váltságdíjának megfizetésével, a magyar politikus beszéde végén a francia, angol és olasz nemzet igazi mentalitásában, erkölcsi erejére apellált. A beszédet követő rövid információcsere során – Teleki Pál úgynevezett vörös térképe segítségével – Apponyi egyértelművé tette a határok által elszakított magyar népesség számát és az érintett magyar többségű régiók kiterjedését.³²

Azt követően, hogy Apponyi és a küldöttek többsége a békefeltételek átvétele és az ismételt szóbeli meghallgatás elutasítása után, 1920. január 18-án hazatért Magyarországra, Neullyben csupán a kapcsolattartásra kijelölt tizenkét fős csoport maradt, akik a napi kapcsolatokon túl a válaszjegyzékekkel kapcsolatos franciaországi munkákat intézték. Az eredeti január végi határidő helyett a Párizsba visszaérkező Apponyi február 12-én adta át a 18 magyar válaszjegyzéket és a melléletek nagyobbik részét. Bár időközben történtek reménykeltő fejlemények is, például a nyugat-magyarországi területekre a békekonferencia vizsgálóbizottságot küldött ki, Apponyi azonban nem kapott még egyszer alkalmat a megszólalásra, és elmaradt a bizottságok kiküldése a románok, csehszlovákok által megszállva tartott területekre. A legnagyobb sikert március folyamán a franciaországi és oroszországi magyar hadifoglyok hazaengedésének kérdésében tudta a küldöttség elérni.³³

---

³² „Clemenceau kikötése ellenére, hogy gróf Apponyi előadását szóbeli vita nem követheti, Lloyd George szót kért és kérdést intézett az elszakítandó területeken levő magyarság helyzetére és számarányára vonatkozólag. Gróf Apponyi erre a kérdésre gróf Teleki nemzetiségi térképének bemutatásával és megmagyarázásával adott feleletet. Eközben a többi antantállam képviselői körül állották őket és nagy érdeklődéssel hallgatták a gróf Apponyi és Lloyd George között folytatott eszmecsere. A térkép és beszéd hatása az volt, hogy a világsajtó a legtávolabbi országokban is kénytelen volt a népek öntudatába belevinni az idegen iga alá jutó 3 400 000 magyar sorsának problémáját.” Beszámoló a magyar békedelegáció tevékenységéről (1920–1921). Uo. 44.

³³ Bevezetés. Jegyzőkönyv fölvetetett a magyar Békeküldöttség 1920. évi januárius hó 21-én délután 6 órakor a külügyminisztérium II. emeleti tanácstermében tartott ülésén. In: Magyar béketárgyalások 1921. 424–428. A delegáció tagjai emellett úgynevezett adminisztratív jegyzékekkel reagáltak a magyar békeszerződés-tervezet kapcsán a politikusok, újságírók részéről felmerült politikai, statisztikai stb. kérdésekre.

A békefeltételekre adott magyar válaszjegyzékekben azután az integritáshoz való merev ragaszkodás helyett több ízben is felmerült a részleges határkorrekciók, a népszavazások követelése. Mindez egyértelműen azt jelezte, hogy a magyar kormány és a békedelegáció tisztában volt mind a térségben kialakult katonai-politikai, mind pedig a békekonferencián meghatározó nagyhatalmi erőviszonyokkal, realitásokkal. A magyar kormánynak és békedelegációnak 1920 tavaszán ezzel együtt azzal kellett szembesülnie, hogy nemcsak a történeti magyar állam integritásának nem akadt egyetlen nagyhatalmi támogatója, hanem a méltányos, etnikai realitásokat jobban tükröző határkijelölésre, és Sopron kivételével a népszavazás alkalmazására sem nyílt semmilyen esély.

A kisebbségi jegyzék érvrendszere

A magyar békeküldöttség kezdettől fogva a békekonferencia által kidolgozott kisebbségvédelmi rendelkezések kibővítését szorgalmazta. Az előzetes jegyzékekben, valamint az 1920. február 20-i dátummal benyújtott XXIII. számú kisebbségi jegyzékben a magyar fél igyekezett a kisebbségi jogokat egyrészt a szomszéd államokhoz került nem magyar népcsoportokra is kiterjeszteni, másrészt az oktatási, vallási jogok területén az önkormányzatiság elvének alkalmazását szorgalmazta.

Ez a magyar álláspont sem volt mentes a belső ellentmondásoktól. Alapvetően a magyar békedelegáció elnöke a realitásokból, azaz az 1919. júniusi Clemenceau-jegyzékben közölt új határokból kiindulva azt kérte, hogy „abban a végső esetben, ha területi változásokat fognak ránk kényszeríteni, a nemzetiségi kisebbségek jogainak védelme hatásosabban és részletesebben biztosíttassék, mint azt a nekünk átnyújtott békejavaslat tervbe veszi.”³⁴

A kisebbségi szerződéseket (amelyek valamennyi kisebbségi szerződésben azonos törzsszövege a trianoni békeszerződésbe is bekerült) az Apponyi Albert vezette magyar békedelegáció negatívan értékelt. A küldöttség álláspontját és a kisebbségvédelemmel kapcsolatos javaslatait tartalmazó magyar válaszjegyzék egyrészt egyetért a Magyarország területén élő kisebbségek jogainak biztosításával, s jelzi, hogy a magyarországi törvényhozás és történelmi hagyományok egyaránt megfelelnek a békeszerződés-tervezetben a magyar kormánnyal szemben támasztandó kisebbségvédelmi előírásoknak. Ugyanakkor a jegyzék követelte, hogy a magyar békeszerződésbe kerüljenek be a szomszéd országokhoz került magyar és többi (pl. a szlovák, rutén, szász) kisebbség jogainak védelmét biztosító rendelkezések is. „A méltányosság, az emberi érzés és a tartós béke elérésének akarata megkívánja, hogy a Magyarországtól elvett területeken lakó faji, nyelvi és vallási kisebbségek a nagyhatalmaknak, a világbéke és a kultúra őreinek leghathatósabb védelmében részesüljenek és hogy a Magyarországgal

---

³⁴ Uo. 78–79.

kötendő békeszerződés szilárd biztosítékokat nyújtson a nemzetiségek érdekeinek megvédésre, mert egyedül ezek a biztosítékok óvhatják meg őket a türelmetlen uralom túlkapásai és erőszakoskodásai ellen, amelyek különben kikerülhetetlenek lennének.”³⁵

A kisebbségi jegyzék tételes és szövegszerű javaslatokat tett a magyar békeszerződés kisebbségi jogvédelemmel kapcsolatos kiegészítésére. Nagy súlyt helyezett például az egyházi autonómiák szervezeti, intézményi, vagyoni jogfolytonosságának biztosítására, aminek hiánya azután oly súlyos következményekkel járt a térség valamennyi kisebbségének későbbi fejlődésére. A javaslat a kisebbségi közösségeket automatikusan jogi személyiséggel javasolta felruházni, mert csak így látta biztosíthatónak, hogy a kisebbségek saját költségükön jótékonyági, vallási, társadalmi, oktatási és nevelő intézeteket hozhassanak létre, amelyek nyelvük, kultúrájuk és vallásuk szabad gyakorlását lehetővé tették volna. A széleskörű kisebbségi önkormányzatra vonatkozó javaslat az anyanyelven folyó közigazgatásra és bírászkodásra is kiterjedt volna, s emellett biztosítani kívánta a kisebbségek arányos részvételét a törvényhozásban, a helyhatóságokban, a kormányban és az országos közhivatalokban. Mindezeket a jogokat az asszimilációt szolgáló bárminemű intézkedéseknek, a kisebbségi tulajdon elkobzásának, s mindenfajta diszkriminációnak a tilalmával javasolta kiegészíteni a szóban forgó magyar békejegyzék.

A kisebbségvédelmi szerződésekben lefektetett jogi garanciák elégtelenségét a magyar delegáció erdélyi jegyzéke is bírálta. A magyar békedelegáció rámutatott arra, hogy azok Erdély esetében ezek nem képesek az egész erdélyi különfejlődés értékeinek fennmaradását garantálni, lévén, hogy azok szűkkeblűen csak a nyelvi, faji, vallási kisebbségek speciális érdekeit védik. Másrészt a szankciók hiánya, a gazdasági érdekek védelmének elmaradása, Románia ellenérdekeltsége és megbízhatatlansága eleve megkérdőjelezte a magyar békedelegáció szemében a kisebbségvédelmi szerződések értékét. „Meggyőződésünk, hogy nem a kisebbség joga, hanem az államhatalom nemzeti szempontból való semlegesítése az egyedüli megoldás, amely az erdélyi kérdés nyugvópontonra hozni képes lenne.”³⁶

Ennek államjogi megoldásként az erdélyi jegyzék Erdély önállósítását, az erdélyi államhatalom nemzeti semlegesítését jelölte meg, egyforma közjogi státusszal rendelkező, egyenjogú nemzetek részvételével. Erdélyt négyféle területre javasolta a jegyzék felosztani: túlnyomóan magyar, túlnyomóan román, túlnyomóan szász, illetve sváb és vegyes nyelvű területekre. Ezek széleskörű önkormányzattal rendelkeztek volna, a központi hatalom pedig a három nemzet egyenlő képviselőjén és háromnyelvű adminisztráción nyugodott volna. Alapelvként az erdélyi jegyzék a magyarok és az erdélyiek önrendelkezési jogára hivatkozva megállapította, hogy Erdély esetében nem lehet a tartós rendezés alapja az ott élő

---

³⁵ Uo. 79.

³⁶ Erdélyi kérdéstről. In: Magyar béketárgyalások 1921. I. köt. 123.

egyik nemzet önrendelkezése a másik hasonló jogának kizárása mellett. „Ha két nép joga egy időben és egy területen meg nem valósítható, illetőleg egymást kizárja, akkor vagy a kölcsönös megegyezés válik szükségessé, vagy más elveket kell még segítségül hívni, olyanokat, amelyeket a kérdés eldöntésekor figyelembe kell venni.”³⁷

Összegzés

A magyar békeküldöttség a rövid időre megértőnek látszó angol magatartás, illetve az 1920 tavaszán lezajlott titkos francia–magyar tárgyalások ellenére nem tudott változásokat kieszközölni a békefeltételeken. Miután 1920. május 5-én Henry alezredes Párizsban átadta Praznovszky Ivánnak, a magyar delegáció főtitkárának az előzetes békefeltételektől a határok tekintetében semmiben sem eltérő végleges békeszerződés szövegét, Apponyi a delegáció május 12-i budapesti ülésén jelezte, hogy az aláírást ő maga is megkerülhetetlennek tartja, és nyíltan támogatni fogja. Jóllehet ezzel beismerte az általa vezetett delegáció eredménytelenségét, s vállalta annak felelősségét, a delegáció tagjainak szavazata alapján lemondott, s így ki tudta vonni magát a XX. századi magyar történelem legnehezebb diplomáciai feladatának, a trianoni békeszerződés aláírásának terhe alól.

A magyar kormányok 1918 és 1920 között elvben és gyakorlatban minden lehetséges eszközt kipróbáltak a békekonferencián 1919 februárjában és márciusában kialakított, s mint utóbb kiderült, véglegesnek bizonyult magyar vonatkozású területi és határdöntések befolyásolására, módosítására. A legkedvezőbb tárgyalási pozíció kialakítása, illetve a kompromisszumok és engedmények érdekében részben az integritás elvéhez – Kun Béla kivételével – minden magyar kormány megpróbált ragaszkodni. Emellett részben provizórikus megállapodások kidolgozására törekedtek, hogy azokat a békekonferencián mint alternatív megoldásokat fel tudják mutatni. Ezekre az integritás elvének kényszerű feladását követően minden bizonnyal hivatkozni lehetett volna.

A békekonferencia legfelsőbb tanácsa 1920-ban úgy látta: az 1919-ben megállapított magyar határok korrekciója – a térségben kialakult erőviszony mellett – újabb, Magyarországra nézve még rosszabb megoldásokat hozhatott volna, s ezért nem támogatta a magyar határkérdések újraindítását. A magyar békedelegáció és általában a békekonferenciával kapcsolatosan a magyar külpolitika sikeretelenségének okát néhány ritka kivételtől eltekintve nem a hivatalos magyar politika magatartásában szokták keresni. A kelet-közép-európai térség újrendezésének, kisállami felosztásnak egyértelmű nagyhatalmi meghatározottsága, a szövetséges és társult kisállamokra bízott pacifikációs szerep, a szovjet-oroszországi veszély elleni francia–angol felkészülés szempontjainak, illetve az

---

³⁷ Uo. 124.

ország szinte teljes külpolitikai elszigeteltségének, a katonai megszállás tényeinek gondos mérlegelése alapján aligha lehet a világháború utáni magyar kormányzati, s azon belül a magyar békepolitikában keresni a békekonferencia döntéseinek a döntő okait.

Az új határok, demarkációs vonalak, gazdasági kiszolgáltatottság és a belső káosz miatt maga az ország is teljességgel védtelenné vált, s így a magyar békejegyzékekben megfogalmazott korabeli magyar álláspontnak legfeljebb dokumentációs és történeti értéke lehetett. A jóvátételi összeg mérséklése, az Ausztriában található műemlékek ügye, a Magyarország javára optálók vagyoni kérdéseiben elért nem csekély súlyú sikerek eltörpültek a változatlanul hagyott területi döntések mellett. A magyar békeszerződés végleges szövegéhez fűzött 1920. május 6-i keltezésű Millerand-féle kísérőlevél a területi és nemzetiségi kérdésekben kíméletlen egyértelműséggel fogalmazott. „Közép–Európa néprajzi viszonyai valóban olyanok, hogy lehetetlen, hogy a politikai határok az egész vonalon egybeessenek az etnikai határokkal. Ebből következik – s a Szövetséges és Társult Hatalmak sajnálattal hajoltak meg a szükségesség előtt –, hogy a magyar népesség egyes gócainak egy más állam szuverenitása alá kell kerülnie. Azonban erre a helyzetre nem lehet hivatkozni azzal az állítással, hogy jobb lett volna nem bolygatni a régi területi állapotot. A dolgok meglévő rendje, még ha ezeréves is, nem jogosult a jövőre nézve, ha igazságtalannak találtatott.”³⁸

Az együttesen több mint hárommillió főre rugó csehszlovákiai, romániai és jugoszláviai magyar kisebbség létrejöttét a fenti tetszetős, több szempontból mégis egyoldalú és elfogult érvelésben Millerand a kétségkívül sok nehézséget magában hordozó kelet-közép-európai vegyes települtséggel, tehát az objektív adottságként is kezelhető etnikai viszonyokkal magyarázta. Ugyanakkor az is tény, hogy a korabeli magyar–szlovák, magyar–rutén és néhány megyében a magyar–román, illetve magyar–szerb vonatkozásban is jól kivehető etnikai határok léteztek. A magyar–szlovák nyelvhatár ráadásul az úgynevezett éles nyelvhatártípushoz tartozott, ahol csak ritkán fordul elő egy-két községnél mélyebb átmeneti vegyes lakosságú zóna. Amint arra azonban maga a kísérőlevél is utal, a békekonferencia számos egyéb megfontolás miatt nem törekedett arra, hogy a békeszerződésekben a Kárpát-medence objektív etnikai adottságai akárcsak meghatározó súllyal is érvényesüljenek.

A közel hárommilliónyi kisebbségi magyarság kialakulása, a kompakt magyar többségű területek, városok elcsatolása szempontjából döntőnek bizonyult, hogy az 1918 előtti etnoregionális tradíciók, közjogi értelemben is megragadható belső választóvonalak hiányában az új határok kijelölésénél – mint később kiderült – a békekonferencia elé terjesztett szomszéd országai igényjegyzékek és a nagyhatalmi stratégiai elképzelések jelentették a kiindulópontot. E tekintetben a

---

³⁸ Uo. 487. A Millerand-féle kísérőlevélről és a magyar jegyzékek nyomán a békeszerződés végleges szövegében eszközölt változtatásokról l. Romsics 2001. 198–199.

békekonferencia határmegállapító tevékenysége magyar szempontból csupán a rossz és még rosszabb alternatívák közti választások sorozatát jelentette.

A területi döntések egyébiránt nyíltan is vállalt elfogultságait a francia miniszterelnök az ominózus kísérőlevélben egy végletesen sarkított választási lehetőségre utalva próbálta magyarázni: az antant számára nem volt igazán nehéz dönteni az ezeréves Magyarország teljes integritása és az új szövetséges kisállamok követelései között. Holott mind a békekonferencia munkájában, mind pedig a magyar kormányok által is képviselt alternatív megoldási javaslatokban jelen voltak a térség etnikai viszonyait fokozottabb mértékben figyelembe vevő tervek, javaslatok is.

A magyar békedelegáció kisebbségvédelmi javaslatait ugyanígy teljességgel figyelmen kívül hagyták a nagyhatalmak képviselői. A Millerand-féle kísérőlevél szerint a szomszéd országok által aláírt szerződések elégségesek a kisebbségi jogok szavatolására. A plebiszcitum eszközét – a magyar békedelegáció minden erőfeszítése ellenére – Magyarország esetében csupán Sopron és környéke hovatartozásának eldöntésében alkalmazták. A csehszlovák, jugoszláv és román békedelegációk folyamatosan egyeztetett fellépése nem véletlenül éppen a népszavazás kivédésében volt a legerőteljesebb és legkövetkezetesebb. Aligha kétséges ugyanis, hogy a magyar többségű területeken és városokban a népszavazás lényeges változásokat eredményezett volna a békekonferencia által megállapított határokhoz képest.

Tény ugyanakkor, hogy a magyar békedelegáció tevékenysége során, előzetes és válaszjegyzékeiben nem csupán az etnikailag minden vitán felül álló, kompakt magyar területek sorsának utólagos felülvizsgálatára koncentrált, hanem megpróbálta a Csehszlovákiához, Romániához és a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz került határ menti vegyes, illetve nem államalkotó nép által lakott (ruszin, német) és az egész nyugat-magyarországi német vidékre kiterjeszteni az igényelt népszavazás hatályát, ami a népszavazás gyakorlatának használhatóságát erősen megkérdőjelezte.

Május 9-én Budapesten megkezdődött a magyar békeküldöttség úgynevezett állandó tanácskozása, amelybe az egész kormány és a békeküldöttség minden tagja bekapcsolódott.³⁹ A magyar álláspont szerint a szerződés érdemben aláírhatatlan, „különösen, mert a népek önrendelkező jogát sérti meg, s ezért a békeküldöttség nem töltené be mandátumát, ha ilyen szerződéshez hozzájárulna; de az

---

³⁹ „A békeküldöttségnek május 10-én tartott teljes ülésében gróf Apponyi kifejtette, hogy a Békeszerződés eredeti szövegén lényeges változás nem történt, sikerek csak a vízügy és a műemlékek kérdésében értek el, valamint némi kilátás nyílt a kísérőlevélben a rutén kérdés igazságos megoldására. De ugyanakkor nem mulasztotta el gróf Apponyi felhívni a békeküldöttség figyelmét a kísérőlevél hangjára és az abban rejlő lehetőségekre, amelyek messze eltérnek mind a német, mind az osztrák, mint pedig a bolgár kísérőlevéltől.” Magyar béketárgyalások 1921. II. köt. IX–XII. old.

viszont túllépi a hatáskörét, hogy megítélje, vajon a politikai szempontok nem követelik-e ennek ellenére az aláírást.⁴⁰

A küldöttség utolsó ülésén, május 19-én Apponyi bejelentette a békeküldöttség lemondását, amit a kormány elfogadott, de azonnal jelezte a békekonzferenciának, hogy a kormány a szerződést „a kényszerítő politikai körülmények folytán” alá fogja írni.⁴¹ Ez a kétségkívül leleményesen diplomatikus megoldás amellet, hogy az elutasító magyar magatartásnak is hangot adott, a magas szintű békeküldöttség tagjainak presztízsét is megmentette. A magyar békeküldöttség működésének ezt a heroikus, de összességében kudarcos története sok tanulsággal járó, nehezen feldolgozható, de a mai mítoszgyártók számára mindazonáltal kiválóan alkalmas történeti kérdés. Az 1920-ban berendezkedő Horthy-rendszer, illetve első kormányainak a felelőssége láthatóan fel sem merül, az Apponyi- és Teleki-mítosz revíziós olvasatai pedig elfedik a magyar békeszerződés előkészítésének és véglegesítésének tényleges összefüggéseit.

Mind a békemunkálatok beindításánál szerepet játszó Jászi Oszkár, mind pedig a magyar békedelegáció munkáját irányító Apponyi Albert koncepciójának tengelyében a történeti Magyarország integritásához való elvi ragaszkodás volt a kiindulópont. Ez azonban egyáltalán nem jelentette az időközben bekövetkezett katonai-hatalmi változások figyelmen kívül hagyását. A magyar politika mindvégig a megegyezéssel és méltányos magyar béke megteremtésén fáradozott, aminek tartalmát Jászi kezdetben a történeti Magyarország etnikai-tartományi kantonizálásában, később nemzetek szerinti föderatív átalakításában jelölte meg. Fontos adalék a magyar békepolitika néhány alapvető fontosságú tartalmi kérdésében is kimutatható folytonosságához, hogy az erdélyi jegyzék is pozitívan tesz említést a Károlyi-kormány és Jászi Oszkár erdélyi kezdeményezéseiről, románokkal folytatott tárgyalásáról.⁴²

Apponyi, Teleki, Bethlen, akárcsak a béke-előkészületeket elindító Jászi Oszkár a történeti magyar államkeretektől kiválni kívánó területek kijelölésében egyértelműen a népszavazás eszközének lehető legkövetkezetesebb alkalmazását látták volna célravezetőnek. Szerintük ugyanis csakis a vitatott területek egészére kiírt plebiscitum biztosíthatta volna a méltányos és kölcsönösen elfogadható béke megteremtésének egyedüli demokratikus alternatíváját, amely alapja lehetett volna az őszinte és tartós szomszédi kapcsolatoknak. Mind a kantonok és nemzetiségi autonómiák, az ország lehetséges föderatív átalakításának elképzelése, mind pedig a népszavazás követelése a magyar békecélok konstans elemei közé tartozott és ezt a békekonzferencián előterjesztett magyar békejegyzékek is tükrözték.

---

⁴⁰ Uo.

⁴¹ Uo. 475–476.

⁴² Ádám – Cholnoky – Pomogáts 2000. 192–193.